

Kulttuurintutkimuksen (englanniksi *cultural studies*) rooli perinteisten akateemisten oppialojen välisten muurien rikkojana näkyy tuoreessa kulttuurintutkimuksen nykytilan kartoituksessa, Lawrence Grossbergin kumppaneineen toimittamassa liki 800-sivuisessa kokoomateoksessa otsikoltaan *Cultural Studies*¹. Tämä järkäle sisältää 39:n yliopistoissa tai niiden ulkopuolella työskentelevän kirjoittajan artikkeleita, jotka kuvastelevat kulttuurintutkimuksen eri alueita. Mittavan niteen lukija pääsee liikkumaan muun muassa maantieteen, jälkikoloniaalisen todellisuuden, massakulttuurin yleisöjen, rotukysymyksen, matkustamisen, AIDSin, populaarimusiikin, postmodernismin, kasvatuksen, rikosromaanien, sosiaalisen sukupuolen problematiikan, biologia-tieteen kulttuuristen seuraamusten, intialaisleskien polttamisen, ruumiillisuuden, vuoden 1968 tapahtumien, uimarantojen, psykoanalyysin, minätekniikoiden, Rambon, postimyyntiliikkeiden, uuden ajan teknokulttuurin, chicanosien, etiikan, William Shakespearen, historiantutkimuksen, Unkarin vuoden 1956 kansannousun ja australialaiselokuvien maailmoissa. Nidettä lukies- sa on vaikea kuvitella yhtäkään ihmistieteiden tämän hetken kysymystä, joka ei tavalla tai toisella voisi tulla kulttuurintutkimuksen kohteeksi.

Mutta samalla teos on jälleen yksi muistutus siitä, että kulttuurintutkimus ei ole sisäisesti yhtenäinen, ja siitä, että se ei välttämättä muodosta minkäänlaista kokonaisuutta. Vielä 1980-luvun alussa olisi voinut ajatella, että sana 'kulttuurintutkimus' viittaa brittiläiseen, Raymond Williamsista ja Richard Hoggartista alkaneeseen kulttuurintutkimuksen traditioon, tutkimukseen jota tehtiin pääasiassa Birminghamissa toimivassa nykykulttuurin tutkimuskeskuksessa. Viime vuosikymmenen loppu ja tämän vuosikymmenen alku ovat kuitenkin merkinneet kulttuurintutkimuksen suoranaista boomia, jonka seurauksena termi kattaa tänään mitä moninaisimpia intressejä ja suuntauksia.

Tieteidenvälisenä toimintana kulttuurintutkimus onkin lyhyen historiansa aikana muuttanut useasti muotoaan ja tulee jatkosakin kehittämään useiden kysymyksen-

asettelujen ristipaineessa. Niinpä yksikössä olevan sanan 'kulttuurintutkimus' sisällä on monia kulttuurintutkimuksia, yksikössä olevalla sanalla viitataan monikolliseen käytäntöön. Tällaisena kulttuurintutkimuksella ei ole yhtä alkuperää, vaan lukuisia. Siitä ei ole yhtä kertomusta, vaan monia. Se ei ole yksi muodostuma, vaan useita.

Esitän kaikkiaan kuusi alustavaa määritelmää kulttuurintutkimuksesta. Tässä on, sanotun pohjalta, niistä ensimmäinen:

(i) *Kulttuurintutkimus ei ole yksi muodostuma, vaan monia.*

Vaikka kulttuurintutkimus onkin avoin kenttä ja vaikei kenelläkään ole valtuuksia toimia sen rajanvartijoina, on sanottuun yhtä kaikki syytä kiirehtiä lisäämään, että kulttuurintutkimuksella on — ainakin sellaisena kuin Stuart Hall, Lawrence Grossberg ja eräät muut sen määrittelevät — kuitenkin oma politiikkansa. Kyse ei ole siitä, että kulttuurintutkimus olisi ikään kuin ennalta annetusti poliittista ja vieläpä jollakin

määrätyllä tavalla poliittista. Mutta kyse on siitä, että kulttuurintutkimuksen itseymmärrykseen kuuluu itsensä näkeminen maailmalliseksi, ja siitä, että teorian ja käytännön nähdään olevan siinä jatkuvassa hankaussuhteessa. Kyse on kulttuurintutkimuksen pyrkimisestä sellaiseen tilanteeseen, jossa sillä itsellään olisi jotakin väliä niissä kulttuurisissa käytännöissä, joita se tutkii. Stuart Hall puhuukin tähän liittyen kulttuurintutkimuksen likaisuudesta. Tällä Hall tarkoittaa sitä, että kulttuurintutkimuksessa ei liikuta merkityksen, tekstuaalisuuden ja teorian yläilmoissa, vaan hakeudutaan tekemisiin alhaisen ja konstikkaan arjen kanssa.²

Hallin ajatuksen huomioonottaen voikin olla hyvä oikaista kaksi mahdollista väärinkäsitystä. Ensinnäkin: Kulttuurintutkimuksen avoimuus ei merkitse sitä, että kaikki kulttuuriin kohdistuva tutkimus olisi kulttuurintutkimusta, yhtä vähän kuin kaikki naiseen kohdistuva tutkimus on naistutkimusta. Alustavasti voitaisiin sanoa, että kulttuurintutkimusta yhdistää sen kaikessa moneudessa juuri mainittu maailmallinen, ei-akateeminen intressi. Toiseksi: Kulttuurintutkimus ei ole pääasiassa eikä välttämättä ensisijaisestikaan populaarikulttuurin tutkimusta, vaikka populaari-

Kulttuurintutkimus modernin kritiikkinä

Mikko Lehtonen

kulttuurista onkin tulossa kelvollinen akateeminen tutkimusaihe juuri kulttuurintutkimuksen vaikutuksesta. Yhtä hyvin kuin populaarikulttuuri voi kulttuurintutkimuksen kohteena olla vaikkapa Shakespeare tai itse yliopisto. Kulttuurintutkimus ei siis viipaloi itselleen tiettyä osaa kulttuurisista käytännöistä ja jätä muita viipaleita toisten huolessi. Sen kohteena on koko kulttuurinen todellisuus. Kulttuurintutkimuksen toinen alustava määritelmä voisikin siten kuulua seuraavasti:

(ii) *Kulttuurintutkimus on maailmallista, eikateemisesti orientoituvaa tutkimusta.*

Kulttuurintutkimus nykyhetken tutkimisena

Milloin kulttuurintutkimus syntyi? Ja miksi, vastauksena mihin, se syntyi? Yleisimmin kulttuurintutkimuksen synty paikannetaan jonnekin toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin, jolloin akateeminen maailma alkoi hapuilla reagoida modernin massakulttuurin vaikutukseen, kulttuurin amerikkalaistumiseen, uusien tiedotusvälineiden esiinmarssiin, nuorisokulttuurien syntyyn ja vanhan yhteiskunnan tapojen ja kielen hajoamiseen.³ Kulttuurintutkimuksen perustalaskijateoksiksi katsottavat Roland Barthesin *Mythologies* (1957), Williamsin *Culture and Society* (1958) ja Richard Hoggartin *The Uses of Literacy* (1957) pyrkivät kukin omalla tavallaan kartoittamaan sodanjälkeisten yhteiskuntien taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia muutoksia. Kulttuurintutkimus syntyi nimenomaan nykyhetken tutkimukseksi, sen selvittämiseksi mitä tapahtuu juuri nyt. Oli käsityksemme kulttuurintutkimuksen synnystä kumpi tahansa tai ei kumpikaan näistä, yksi asia lienee kuitenkin kaikille kulttuurintutkimuksen historioitsijoille selvä: kulttuurintutkimus syntyy nimenomaan nykyhetken tutkimukseksi, sen selvittämiseksi mitä tapahtuu juuri nyt. Siten sen edeltäjäksi voidaan nähdä 1700- ja 1800-lukujen taitteen ajattelijoiden ensimmäistä kertaa muotoilema kysymys: Mitä merkitsee se, että elämme juuri nyt emmekä jolloinkin muulloin?

Tässä kysymyksessä näkyy yksi inhimillisen historian keskeisistä muutoksista, nykyhetken löytäminen. Tarkoitan tässä nykyhetkeä sen modernissa merkityksessä, avoimena vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien horisontina. Vastaavasti nykyisyyttämme kuvaavalla sanalla 'moderni' ilmaistaan eroa ja jännitettä uuden ja vanhan, menneen, nykyisen ja tulevan välillä. Alkujaan sanalla 'moderni'

tarkoitettiin nimenomaan nykyhetkeä erotukseksi menneestä. Siten ajatus 'modernista' merkitsi irtautumista sellaisesta aikakäsityksestä, jota hallitsi menneisyys, siis sellaisesta aikakäsityksestä, jossa menneisyyden ajateltiin toistuvan kutakuinkin samanlaisena tänään, huomenna ja vielä ylihuomennakin. Nykyhetken löytämisen myötä, sen myötä, että tämän päivän voitiin ajatella olevan toisenlaisen kuin eilisen ja huomisen erilaisen kuin tämän päivän, aikakäsitys kuitenkin muuttui. Nykyhetki ei ollut enää tapahtuneen toistoa, vaan historian tekemistä. Ongelmia ei ollut ratkaistu jo aiemmin, vaan niitä ratkottiin tässä ja nyt. Sillä, mitä tapahtui nyt, oli merkitystä. Se ei ollut passiivista reagoimista annettuihin ehtoihin, vaan aktiivista tulevaisuuden ehtojen muokkaamista. Itse asiassa tulevaisuus on modernissa maailmassa hallinnut eräänlaisena odotuksellisenä horisonttina sitä, kuinka nykyhetki on koettu. Tulevaisuudelta on odotettu enemmän ja parempaa. Samalla nykyhetki on ikäänkuin ohentunut, siitä on tullut ohikiitävää ja satunnaista.

Mutta juuri tästä 'ohikiitävästä' ja 'satunnaisesta' kulttuurintutkimus onkin kiinnostunut. Vaikka kulttuurintutkimus voi olla ja onkin kiinnostunut myös modernia edeltäneestä inhimillisestä todellisuudesta, on se leimallisesti omasta nyt-hetkestään tietoisena modernin todellisuuden tutkimista. Mutta samoin kuin moni panoksensa moderniin kulttuuriin antanut ajattelija ja taiteilija, myös kulttuurintutkimus näkee modernisoitumisen kriisiksi — niin ihmisen suhteessa luontoon, toisiin ihmisiin kuin itseensäkin. Tämän seurausena kulttuurintutkimus on myös tämän hetken ja tulevaisuuden suhteen erittelyä siitä näkökulmasta, kuinka voitaisiin voittaa se kriisi, jota moderni merkitsee mainituilla kolmella alueella — ihmisen suhteessa luontoon, toisiin ihmisiin ja itseensä.

Kulttuurintutkimus on uusien sosiaalisten kokemusten ja näitä kokemuksia koskevien puhetapojen erittelemistä sekä vastausten etsimistä modernia maailmaa koetteleviin ongelmiin. Tästä saan kolmannen alustavan määritelmän kulttuurintutkimuksesta:

(iii) *Kulttuurintutkimus on modernin kriittistä tutkimista.*

'Kulttuuri' ja kulttuurintutkimus

Mutta mitä kulttuurintutkimus tutkii? Kuinka se eroaa vai eroaako se mitenkään niistä vanhoista oppialoista, jotka ovat tutkineet kulttuurisia ilmiöitä, esimerkiksi kirjallisuus-

den- ja muusta taiteentutkimuksesta, tiedotusopista, sosiologiasta tai antropologiasta?

Yksi mahdollinen tapa vastata tähän kysymykseen on tarkastella lähemmin sitä, kuinka käsite 'kulttuuri' on perinteisesti ymmärretty länsimaisessa ajattelussa ja kuinka kulttuurintutkimus puolestaan käsittää kohteensa.

Sana 'kulttuuri' on tunnetusti johdettu klassisen latinan sanasta *cultura*, joka merkitsi pääasiassa maanviljelyä. Modernissa maailmassa 'kulttuurilla' on kuitenkin tarkoitettu inhimillisen kasvun prosessia tai tämän prosessin tuotteita. 'Kulttuurilla' on voitu näin tarkoittaa joko niitä yhteiskunnallisia oloja, jotka ovat yksilöllisen kultivoitumisprosessin ehtoja, tai niitä tuloksia, joita kultivoituneet ihmiset tuottavat. Edelleen sitä on voitu käyttää yhteiskunnista, jotka ovat irtautuneet niin sanotusta barbarian tilasta. Tässä mielessä 'kulttuuria' on voitu käyttää käsitteen 'sivilisaatio' synonyymina. Tällöin sanalla 'sivilisaatio' tarkoitetaan ensinnäkin toimintaa tai prosessia, jossa on kyse yhteiskuntaelämän tulemisesta hienostuneemmaksi, ja toiseksi tämän prosessin tuloksena saavutettua tilaa.

Sekä 'kulttuurin' että 'sivilisaation' käsitteet ovat siis osa eurosentristä ajatusta eurooppalaisen kulttuurin tai sivilisaation ylemmyydestä muihin kulttuureihin tai sivilisaatioihin nähden. Mutta 'kulttuurin' käsitettä on jo kohta 200 vuoden ajan käytetty myös eurooppalaisen sivilisaation kritisoimisen välineenä. Kulttuuria on tällöin pidetty itsenäisenä arvojen, henkisyiden ja sisäisyyden valtakuntana, jonka on nähty olevan ulkokohtaisena pidettyä sivilisaatiota korkeammalla. Kulttuuri on edustanut näissä puhetoissa sitä, mikä on nähty ihmisessä ikuisiksi ja luonnolliseksi, sivilisaation osaksi jäädessä sen, mikä on koettu keinotekoiseksi.

Tällaisen kulttuurin ja sivilisaation toistensa vastakohtiksi näkevän ajattelutavan synty liittyy läheisesti niihin käytännön kokemuksiin, joita 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa saatiin niin sanotusta kaksoisvallankumouksesta — Ranskan vallankumouksesta ja sen kanssa samanaikaisesta mutta ensi alkuun huomaamattomammasta teollisesta vallankumouksesta. Humaanimmat tarpeet ja virikkeet eivät yksinkertaisesti näyttäneet löytävän paikkaansa ajan reaalisessa historiallisessa kehityksessä. Tällöin muun muassa Schiller Saksassa ja Coleridge Englannissa näkivät 'kulttuurin' tehtäväksi sen kokoamisen uudelleen, minkä 'sivilisaatio' oli särkenyt. Kulttuurin ei kuitenkaan ajateltu voivan muuttaa sivilisaation suuria vieraantuneita mekanismeja välittömästi. Kulttuurin tehtäväksi ei nähty astumista suoraan yhteis-

kunnalliseen elämään. Sen sijaan kulttuurin oli luotava uusi olemassalon sfääri, jossa yksilöt saattoivat tavoitella harmoniaa.

Edelleenkin ei ole olemassa sellaista yleisesti hyväksyttyä kulttuurin käsitettä, jossa tämä kulttuuriin alusta lähtien liittynyt materiaalisena ja ideaalisena, todellisen ja tavoitellun dualismi olisi ylitetty. 'Kulttuurin' arkikäytössä — esimerkiksi fraasissa 'kansallinen kulttuuri' kansakunnan tuottamina taiteeteoksina — tämä dualismi on yhä selvästi läsnä. Myös 'korkeakulttuurin' ja 'massakulttuurin' erottaminen toisistaan kätkee sisäänsä henki-aine -jaon korkeakulttuurin edustaessa aineetonta henkeä, massakulttuurin taas hengetöntä materiaa. Siten kulttuuri ymmärretään vallitsevissa puhetoissa yhä joksikin muusta yhteiskunnasta irralliseksi ja olemukseltaan siitä poikkeavaksi. Kulttuuri on läntisten yhteiskuntien spontaanissa tajunnassa ollut kauan henkisen ja ideaalisen valtakuntaa erotuksena yhteiskunnan faktisuudesta ja materiaalisuudesta.

Kulttuurintutkimus kuitenkin kyseenalaistaa juuri tämän kahtiajaon, kulttuurin ja yhteiskunnan tai kulttuurin ja sivilisaation näkemisen toisistaan erillisiksi ja jopa toisilleen vastakkaisiksi. Jos luemme niitä 1920- ja 1930-luvuilla vaikuttaneita intellektuaalisia hahmoja, jotka nykyinen kulttuurintutkimus tunnustaa varhaisiksi edeltäjikseen, jos tutkimme kulttuurintutkimuksen tänään esittämien kysymysten ensimmäisiä muotoilijoita, voimme havaita, että monista keskinäisistä eroista huolimatta näitä pioneereja yhdistää pyrkimys tarkastella kulttuurista ja yhteiskunnallista ei erillään toisistaan vaan yhteydessä toisiinsa, toistensa välttämättöminä osina.⁴

Kulttuurintutkimus, moderni, postmoderni

Mutta jos kulttuurintutkimuksessa on kyseenalaistettu perinteinen yhteiskunta-kulttuuri -kahtiajako, siinä on hylätty myös perinteinen korkeakulttuuri-massakulttuuri -erottelu. Kulttuurintutkimuksen näkökulmasta kulttuuri ei ole "parhaan ajatellun ja sanotun" synonyymi, saavutetun sivilisaation huippu. Taidettakaan ei kulttuurintutkimuksen piirissä nähdä sivilisaation korkeimpien arvojen ilmentymäksi, vaan osaksi merkitysten tuottamisen ja vastaanottamisen prosessia, osaksi yhteisten merkitysten muodostumista ja muuttumista. Näin käsitys 'kulttuurista' demokratisoidaan ja kytketään sosiaalisiin ulottuvuuksiinsa.

Ajallisesti kulttuurintutkimuksen synty liittyi sellaiseen läntisten yhteiskuntien kehityksen vaiheeseen, jossa väestön enemmistöstä ensi kertaa tuli kulttuurituotteiden yhteistä yleisöä. Kulttuuriteoria voidaan nyt ymmärtää tämän pohjalta modernien yhteiskuntien “koko elämäntavan elementtien välisten suhteiden tutkimiseksi”, kuten Raymond Williams sen *Culture and Society* -teoksessa⁵ tiivistä. Tällöin kulttuuri ei ole vain yksi yhteiskunnan käytännöistä, vaan läpäisee kaikki yhteiskunnalliset käytännöt ja on niiden keskinäisten suhteiden summa.

Kulttuurintutkimus onkin juuri sellaisen todellisuuden tutkimista, jota on luonnehdittu esimerkiksi määreillä ‘jälkitekollinen’ tai ‘post-moderni’. Stuart Hall on luonnehtinut näitä eurooppalaisia ja pohjoisamerikkalaisia yhteiskuntia seuraavasti:

(i) näissä yhteiskunnissa yksilöllinen subjekti tulee yhä tärkeämmäksi, mutta samalla myös käsitykset subjektista muuttuvat olennaisilla tavoilla: ‘yksilöä’ ei enää voi mieltää kokonaisen ja täydellisen egon tai autonomisen ‘minän’ käsitteillä, vaan ‘minä’ koetaan fragmentoituneeksi ja epätäydelliseksi, joksikin joka koostuu useista ‘minuuksista’ ja identiteeteistä, jotka ovat jatkuvassa muutoksen prosessissa,

(ii) kulttuuri ei enää ole (jos on sitä koskaan ollutkaan) tuotannon ja esineiden ‘kovan’ maailman koriste, kuorutus materiaalsen maailman kakussa, vaan toisaalta tavaraestetiikka läpäisee kulutuksen maailman, toisaalta taideteoksista on tullut hyödykkeitä toisten hyödykkeiden rinnalla,

(iii) politiikka on laajentunut alueille, joita perinteisesti on pidetty epäpoliittisina: kysymyksiin, jotka koskevat perhettä, terveyttä, seksuaalisuutta, ruokaa ja ruumista; näin identiteetistä, omasta symbolisesta sijainnista todellisuudessa, on tullut avoin kysymys, tuottamisen ja kamppailun kysymys,

(iv) todellisuutta ja sitä koskevia mielikuvia on yhä vaikeampi erottaa toisistaan, kun todellisuus järjestyy tietystä tärkeässä mielessä symbolisesti, merkkien ja merkitysten välityksellä; yhä suurempi joukko ihmisiä käyttää esineitä välineinä pelissä, jolla he viestivät keitä he ovat, jolloin yhteiskunta on kulttuuria ja kulttuuri yhteiskuntaa.

Kulttuurin tutkiminen näissä yhteiskunnissa on siten tärkeällä tavalla jokapäiväisen sosiaalisen todellisuuden tutkimista.⁶

Kulttuurintutkimuksen käsityksen kulttuurista 1900-luvun lopun läntisissä yhteiskunnissa voi tiivistää seuraavasti: kulttuuri on sekä materiaalista että symbolista toimintaa, eikä sen tutkimisessa voi asettaa toista toisen

edelle, vaan tehtävänä on juuri näiden kahden suhteen kysyminen. Tästä saankin kulttuurintutkimuksen neljännen alustavan määritelmän:

(iv) Kulttuurintutkimus on kulttuurin tutkimista sekä materiaalisena että symbolisena toimintana, jokapäiväisenä yhteiskunnallisena todellisuutena.

Kulttuurintutkimus on rajalla

Tätä uutta maailmaa ja uutta aikaa tutkimaan kulttuurintutkimus seisoo kahdella maaperällä, toisaalta humanistisissa ja toisaalta yhteiskuntatieteissä. Siinä on nähtävissä jälkiä muun muassa historiasta, sosiologiasta, kirjallisuustieteestä, psykologiasta, kielitieteestä, filosofiasta, antropologiasta ja taloustieteestä. Mutta näitä näkyvämmiin kulttuurintutkimuksen pinnassa ovat kuitenkin tietyt uudet ajatukselliset muodostumat. Kulttuurintutkimus on teoreettinen sulatusuuni, joka ammentaa viimeisten vuosikymmenten keskeisistä teorioista, niin marxismista, feminismistä ja etnisyyden tutkimisesta kuin psykoanalyysistä, jälkistrukturalismista ja postmodernismistakin. Tällaisena sulatusuunina kulttuurintutkimus on leimallisesti tieteidenvälistä toimintaa, joka tähtää perinteisten oppialojen raja-aitojen kaatamiseen. Yhteiskuntatieteistä kulttuurintutkimus perii kohteensa: yhteiskuntien ja ryhmien muuttuvat elämäntavat ja niiden merkitysten verkostot, joita yksilöt ja ryhmät käyttävät. Humanististen tieteiden perinteen pohjalta se voi kehittää näkökulmaansa tähän kohteeseen — merkitysten ja kommunikation tarkastelua.

Stuart Hallin mainitsemana “häiriöpisteenä” kulttuurintutkimus sijaitsee yliopiston ja muun maailman rajalla: sen kautta nykytodellisuus voi kulkea akateemiseen maailmaan, mutta myös akateeminen maailma voi lähestyä yhteiskunnan ja kulttuurin keskeisiä, pakottavia ja levottomuutta herättäviä kysymyksiä. Tällaisenaan kulttuurintutkimus ei kuitenkaan sisällä ongelmatomia ja selkeitä ‘kulttuurin’ käsitteen määritelmiä. ‘Kulttuuri’ ei ole kulttuurintutkimukselle niinkään loogisesti tai käsitteellisesti selkeä idea kuin toisaan lähenevien tutkimusintressien kenttä⁷. Ei olekaan kovin yllättävää, että kulttuurintutkimuksella ei ole omaa metodologiaansa. Kuten Lawrence Grossberg ja kumppanit huomauttavat johdannossaan *Cultural Studies* -kokoomateokseen, kulttuurintutkimuksella ei ole omaa tilastollista, etnometodologista tai tekstianalyysin menetelmääkään, jota se voisi väittää yksityisomaisuudekseen⁸.

Kulttuurintutkimus on alusta alkaen ollut kiistanalainen alue. Perinteiset oppialat ovat monesti halunneet kiistää sen merkityksen ja olemassaolon oikeuden. Mutta myös itse kulttuurintutkimuksen sisällä on käyty jatkuvaa kiistaa siitä, mistä siinä oikeastaan on kysymys. Tiivistäen voi sanoa, että kulttuurintutkimus on monitieteinen ja toisinaan myös olemassaolevien tieteiden vastainen alue, jota juuri sen sijainti rajalla määrittää. Se on metodeiltaan tulkitsevaa ja arvottavaa, mutta toisin kuin perinteinen humanismi se torjuu kulttuurin näkemisen pelkästään korkeakulttuuriksi ja väittää, että kaikia kulttuurisen tuottamisen muotoja — myös niisanottua korkeakulttuuria — on tutkittava suhteessa toisiin kulttuurisiin käytäntöihin samoin kuin yhteiskunnallisiin ja historiallisiin rakenteisiin. Näin kulttuurintutkimuksen alueena on yhteiskuntien taiteiden, uskomusten, näihin liittyvien instituutioiden ja viestintäkäytäntöjen tutkiminen.⁹ Tästä saammekin viidennen kulttuurintutkimuksen suuntaa antavan määritelmän:

(v) Kulttuurintutkimus on rajalla, niin akateemisen ja ei-akateemisen maailman rajalla kuin akateemisten oppialojen välisillä rajoilla.

Kulttuurintutkimuksen kiistanalaisuus, sen luonne rajatapauksena, on näkynyt ensinnäkin siinä, että kulttuurintutkimus alkoi ensin yliopistojen ulkopuolella. Esimerkiksi brittikulttuurintutkimuksen ensimmäiset edustajat — Richard Hoggart, Raymond Williams ja Stuart Hall — eivät alkujaan, 1950- ja 1960-lukujen taitteessa, toimineet yliopistoissa, vaan aikuiskasvatuksen piirissä, akateemisen elämän marginaalissa, “liikaisessa käytännön todellisuudessa”¹⁰. Toiseksi kulttuurintutkimus lähti 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla liikkeelle juuri yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden itsestäänselvinä pidettyjen kysymyksenasetteluiden kyseenalaistamisena, esimerkiksi sen humanististen tieteiden omakuvan kritiikkinä, jossa ne nähtiin ‘intressittömäksi tiedoksi’. Kolmanneksi ‘kulttuurin’ käsitteen teoretisointi viitensi kohtaan, jolle niin yhteiskuntatieteet kuin humanistisetkin tieteet olivat enemmän tai vähemmän sokeita: siihen, että yhteiskunta rakentuu tärkeässä mielessä merkityksistä, ja siihen, että kulttuuri on aina jo sosiaalisuuden kyllästävä. Neljänneksi se kuljetti nykyisten kulttuuristen muotojen tutkimuksen yliopiston muurien sisäpuolelle. Tällä en tarkoita sitä, etteikö esimerkiksi kirjallisuustiede olisi tutkinut populaarikulttuuria, mutta omista lähtökohdistaan. Kirjallisuustiede näki sen aina joksikin ‘toiseksi’, ‘alemmaksi’ kirjallisuudeksi. Kulttuurintutkimus lähestyi

kohteitaan vailla tällaisia ennakoasenteita. Ja viidenneksi kulttuurintutkimus asetti kysymyksen intellektuaalisen toiminnan ja politiikan keskinäisyydestä. Se näki, että intellektuelleilla on vastuu siitä, kuinka heidän tuottamansa tieto välittyy yhteiskuntaan, että he eivät voi pestä käsiään siitä, kuinka tieto muuttuu kulttuuriseksi käytännöksi¹¹.

Kulttuurintutkimus ja naistutkimus

Kulttuurintutkimus on joutunut yhä uudelleen tarkastelemaan omia lähtökohtiaan kriittisesti, kun se on törmännyt uusiin ajatuksiin, jotka ovat räjäyttäneet rikki kaiken siihen asti kokoon kasatun. Viime vuosina tällaisia kulttuurintutkimusta mullistaneita seikkoja ovat olleet ajatukset seksuaalisuuden ja sosiaalisen sukupuolen keskeisyydestä kulttuuriselle todellisuudelle sekä näkemykset etnisyyden ja rodun problematiikan kulttuurisesta sisälöstä.

Kulttuurintutkimuksen ja naistutkimuksen voi ylipäätäänkin ajatella olevan lähellä toisiaan. Näitä kahta yhdistää ensinnäkin niiden maailmallisuus, niiden yhteydet akateemisen maailman ulkopuoliseen arkipäiväiseen käytäntöön. Toiseksi niitä liittyy toisiinsa kummankin poikkitieteisyys, joka asettaa kyseenalaiseksi perinteiset akateemiset rajat ja laajemmat valtarakenteet. Vallan ja alituksen kysymykset samoin kuin tiedon tuottamiseen liittyvät kysymykset ovat olleet niin naistutkimuksen kuin kulttuurintutkimuksenkin keskeisiä teemoja. Molemmat tutkimushaarat ovat myös pyrkineet asettamaan kyseenalaiseksi tiettyjä akateemisia konventioita muun muassa suosimalla kollektiivista tieteellistä työtä ja etsimällä henkilökohtaisen kokemuksen ja teoreettisten kysymysten välisiä yhteyksiä.¹²

Mutta feminismin vaikutus kulttuurintutkimukseen ei ole viimeisten kymmenen vuoden kuluessa jäänyt vain näihin samankaltaisuuksiin. Feministinen traditio on korostanut kulttuurintutkimuksen sisällä tarvetta ottaa kulttuurin ‘henkilökohtaiset’ ulottuvuudet vakavasti. Feminismin vaikutus on näkynyt muun muassa siinä, että ideologiaa ja hegemoniaa koskettavien kysymysten rinnalle ovat kulttuurintutkimuksessa nousseet identiteetin ja subjektiviteetin teemat. Samaten feministiset äänenpainot ovat vaikuttaneet siihen, että seksuaalisuuden ja sosiaalisen sukupuolen problematiikat ovat tulleet kulttuurintutkimuksen kohteiksi muun muassa

seksuaalisten identiteettien, romanttisen populaarikirjallisuuden, AIDSin kulttuuristen representaatioiden ja sukupuoliseen 'poikkeavuuteen' kohdistetun säätelyn tutkimisen kautta.

Erojen problematiikkaa kulttuurintutkimuksessa on pitänyt esillä myös rotuun ja etnisyyteen liittyvä tutkimus. Kulttuurintutkimuksen panos näissä kysymyksissä on liittynyt ennen muuta huomion kiinnittämiseen siihen, kuinka etniset ja kansalliset identiteetit on tuottamalla tuotettu kulttuurisesti, ja siihen, kuinka myös rodut ovat itse asiassa diskursiivisen tuottamisen tulosta.

Kulttuurintutkijat sijoittuneina intellektuelleina

Moderni tiede on nähnyt maailman matemaattisen säännömukaiseksi ajalliseksi ja avaruudelliseksi järjestykseksi, joka on täynnä erilaisia objekteja, joita vain neutraalin tutkijan intohimoton katse voi tutkia. Myös humanistisissa tieteissä kulttuurista todellisuutta on tutkittu kuin olisi olemassa jokin kulttuurisen todellisuuden ulkopuolella sijaitseva piste, josta tätä todellisuutta voisi tarkkailla ikään kuin intressittömästi.

Modernia maailmaa on usein luonnehdittu nimenomaan 'silmäkeskiseksi' maailmaksi. Modernin maailman perusteita muokanneet tekniset keksinnöt — kirjapainotekniikka, kaukoputki ja mikroskooppi — liittyvät keskeisesti juuri visuaalisuuden alueeseen. Visuaalisuus onkin hallinnut modernien ihmisten kokemusta monin tavoin. Hegemonisessa asemassa modernilla kaudella on ollut se näkemisen tapa, joka liittyy renessanssissa kehittyvään käsitykseen perspektiivistä sekä Descartesin ajatuksiin subjektiivisesta rationaalisuudesta filosofiassa. Tätä näkemisen tapaa voidaan kutsua kartesiolaiseksi perspektivismiksi. Kartesiolaista perspektivismiä luonnehtii se, että siinä yksinäinen silmä, ikään kuin kykloopin silmä, tarkastelee itsensä ulkopuolella olevaa todellisuutta, jotakin missä se itse ei ole osallisena. Vastaavasti silmän itsensä ajatellaan olevan staattisen, johonkin kiinnitetyn, kaikkea muuta kuin dynaamisen. Kartesiolaisessa perspektivismissä näkeminen, paikalleen sidotun kykloopin näkeminen, ei ole liikkuvaa katselemista, vaan pysäytettyä katsetta. Se on ikuistettua, ei-ruumiillista, abstraktin kylmää, ei-osallista katsetta.

Juuri tällainen katse on luonnehtinut modernissa maailmassa myös tiedettä ja tieteellistä tietoa. Moderni tiede ei ole — toisin kuin keskiajan tiede — lukenut maailmaa

jumalallisena tekstinä, vaan nähnyt sen pikemminkin matemaattisen säännömukaiseksi ajalliseksi ja avaruudelliseksi järjestykseksi, joka on täynnä erilaisia objekteja, joita vain neutraalin tutkijan intohimoton katse voi tutkia. Juuri tällaisen todellisuuskuvan ja käsityksen tiedosta kulttuurintutkimus kuitenkin kiistää. Kulttuurintutkimus on modernin maailman kritiikkiä vielä siinäkin, että se kieltäytyy näkemästä tutkijaa kykloopiksi, joka tuijottaa tutkittavaa aluetta sen ulkopuolelta.

Käydessään Suomessa kesällä 1988 Stuart Hall sanoi: "Me puhumme aina joltakin paikalta, mitenkään muuten ei voi puhua. Ei ole mitään yleispätevästi hallitsevaa totuutta, jota voisi lähestyä yleisellä tasolla ja joka antaisi takeet jonkin kulttuuriarvon ajattomuudesta."¹³ Modernin tieteen 'objektiivisuuden' vaihtoehdoksi Hall ei kuitenkaan tarjoa mykkyyttä: "En usko, että tieto on lopullista, mutta uskon, että politiikka on mahdotonta ilman sitä, mitä olen kutsunut "arbitraariseksi sulkeumaksi" — En toisin sanoen ymmärrä käytäntöä, joka pyrkii siihen, että maailma selviytyisi, mutta jolla ei ole omaa selviytymisen ohjelmaansa. Kyse on positionaalisuudesta. On totta, että nämä positionaalisuudet eivät ole koskaan lopullisia, ne eivät ole koskaan absoluuttisia. Niitä ei voi kääntää sellaisinaan konjunktuurista toiseen, niihin ei voi ripustautua, jotta pysyisi aina samassa paikassa."¹⁴

"Puhuminen joltakin paikalta" on "arbitraarinen sulkeuma", itsensä kiinnittämistä tiettyyn tilanteeseen, vaikuttamista siinä ja siihen.

Näin saammekin kuudennen ja viimeisen määritelmän kulttuurintutkimuksesta, joka paitsi kenties kuvaa reaalista tilannetta, voi toimia myös eräänlaisena utooppisena mallina siitä, millaista kulttuurintutkimuksen tulisi olla:

(vi) Kulttuurintutkijat ovat nomadeja, paimentolaisia, jotka tietoisina oman näkökulmansa positionaalisuudesta vaeltavat itse sillä samalla alueella, jota he tutkivat.

Jos kulttuurintutkijat onnistuvat pysyttelemään tällaisina intellektuaalisen elämän nomadeina, uskon ettei kulttuurintutkimuksen astuminen akateemisen maailman sisäpuolelle tylsytä heidän kriittisiä aseitaan.

Viitteet

1. Grossberg ym. (toim.) 1992.
2. Hall 1992a, s. 278.
3. Lawrence Grossberg kirjoittaa tähän liittyen: "Kulttuurintutkimuksen historiallisesta maastosta voi päästä perille, kun huomaa, että kulttuurintutkimuksessa kulttuurista käytyt erilaiset käsitteet liittyvät läheisesti 'modernin' esiinnousuun Pohjois-Atlantin alueella, jolloin 'moderni' ymmärretään historiallisten prosessien, kokemuksen struktuurien ja kulttuuristen käytäntöjen erityiseksi artikulaatioksi. (Grossberg 1992, s. 23)
4. Yksi näistä tunnustetuista edeltäjistä oli Antonio Gramsci, yhä tärkeän käsityksen hegemoniasta tuottanut italialainen marxisti. Gramscin mukaan moderneissa yhteiskunnissa hegemonia, yhteiskunnallinen johtajuus, täytyi luoda ja voittaa monilla eri alueilla. Poliittikka ei Gramscille ollut vain sitä, mitä tapahtuu valtiossa, vaan politiikan, vallan ja auktoriteetin kysymykset liittyivät hänellä moraaliseen ja yhteiskunnalliseen johtajuuteen, valtion kasvatuksellisiin ja koulutuksellisiin tehtäviin, kansalaisyhteiskunnan "taisteluhautoihin ja vallituksiin", joukkojen suostuntaan sekä uudenlaisen kulttuurin luomiseen. Gramsci oli ensimmäinen, joka antoi keskeisen painon sille, että eräässä tärkeässä mielessä politiikka ja yhteiskunta tuotetaan nimenomaan kulttuurisesti (ks. Gramsci 1975/1979 ja 1975/1982). Hänen käsityksensä, jotka ovat vaikuttaneet paljon esimerkiksi Stuart Hallin ajatteluun, ovat siten kulttuuri-yhteiskunta -kahtiajaon kritiikkiä. Myös Bahtinin piiri suuntautui nimenomaan sellaisen ajattelun ylittämiseen, jossa 'kulttuuri' ja 'yhteiskunta' irrotettiin toisistaan. Sen näkemykset olivat kriittisessä suhteessa kulttuurin näkemiseen sisäisyyden ja yksilöllisyyden alueeksi. Kulttuuriset tuotteet eivät Bahtinin piirille voineet olla subjektin itseilmaisuutta, sillä itsensä ilmaiseminen oli heidän mukaansa mahdollista vain sitä kautta, että oli olemassa sosiaalinen kieli. Yksilöllinen tietoisuus oli Bahtinin piirille sosiaalinen tosiasia. Se syntyi kielellisesti. Kieli puolestaan oli muodostunut organisoituneen yhteisön sosiaalisessa kanssakäymisessä. Piirin jäsenille sisäisyys ja yksilöllisyys olivat mahdollisia vain sitä kautta, että oli olemassa jotain ulkoista ja yhteisöllistä. Siten kulttuuri saattoi olla olemassa vain sitä kautta, että oli olemassa organisoituneita yhteisöjä ja yhteiskuntia.
5. Williams 1958/1987, iv.
6. Katso Hall 1988a/1992.
7. Hall 1980/1992, s. 66.
8. Nelson ym. 1992.
9. Katso Nelson ym. 1992, s. 4.
10. Hall 1990, s. 12.
11. Hall 1990, s. 18.

12. Katso Franklin ym. 1991.
13. Hall 1988b/1992, s. 320.
14. Hall 1992a, s. 278.

Kirjallisuus

- Sarah Franklin, Celia Lury & Jackie Stacey (Franklin ym. 1991): *Feminism and Cultural Studies: Pasts, Presents, Futures*. Teoksessa Sarah Franklin ym. (toim.): *Off-Centre. Feminism and Cultural Studies*. HarperCollins Academic, 1991.
- Antonio Gramsci (Gramsci 1975/1979): *Vankilavihkot. Valikoima*. Toim. Mikael Böök. Kansakulttuuri, Helsinki 1979. Italiankielinen laitos vuodelta 1975.
- Antonio Gramsci (Gramsci 1975/1982): *Vankilavihkot. Valikoima 2*. Toim. Mikael Böök. Kansakulttuuri, Helsinki 1982. Italiankielinen laitos vuodelta 1975.
- Lawrence Grossberg (Grossberg 1992): *We Gotta Get Out Of This Place. Popular Conservatism and Postmodern Culture*. Routledge, New York 1992.
- Lawrence Grossberg, Cary Nelson, Paula A. Treichler (ed.) (Grossberg ym. (toim.) 1992): *Cultural Studies*. Routledge, New York 1992.
- Stuart Hall (Hall 1980/1992): Kulttuurintutkimuksen kaksi paradigmaa. Teoksessa Hall 1992b.
- Stuart Hall (Hall 1988a/1992): Uusi uljas maailma. Teoksessa Hall 1992b.
- Stuart Hall (Hall 1988b/1992): Kulttuuritaistelu ja vastarinta. Puhe Jyväskylän kesän Maailmankulttuurin äärellä -kongressissa 29.6. 1988. Teoksessa Hall 1992b.
- Stuart Hall (Hall 1992a): *Theoretical Legacies*. Teoksessa Grossberg ym. (toim.) 1992.
- Stuart Hall (Hall 1992b): *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. Juha Koivisto & al. Vastapaino, Tampere 1992.
- Cary Nelson, Paula A. Treichler, and Lawrence Grossberg (Nelson ym. 1992): *Cultural Studies: an Introduction*. Teoksessa Grossberg ym. (toim.) 1992.